

DANGERS OF XX-ETH CENTURY WORLD SCIENTIFIC UTOPIAS

Teodora Elena WEINBERGER
PhD Teacher, Satu Mare

Abstract: The most dangerous Utopian features existed since Plato's "Republic" which proclaims desire's control and standardization. Nowadays, the expansion of standardization and human alienation are possible through the negative effects of science and technology's advance. We intend to set off the dangers of world scientific Utopia's coming true. For that purpose, we analyze the best literary negative scientific Utopias, respectively the novel "Us" by Evgheni Zamiatin and the novel "Brave New World" by Aldous Huxley.

Perhaps we should ponder over a retort from "Brave New World" that says: „The words are like X-rays, if we use them properly”. These XX-eth century novels plead for humanity's salvation containing in Love, National Identity and Faith – as unique weapons against the Fear, the Psychosis that manipulate us, affecting our Freedom and contributing to the uncontrolled expansion of Global Tyranny.

Keywords: negative scientific Utopias, standardization, Psychosis, Love, Global Tyranny

Ideea celei mai bune lumi, a unei lumi ideale, respectiv aceea a unor orânduiri sociale perfecte a preocupat ființa umană încă din Antichitate, constituindu-se chiar un sistem filosofic în *Republica* lui Platon. Trăsăturile utopice cele mai periculoase le putem recunoaște chiar acolo, în republica platoniciană: controlul dorințelor, viața în comun, puritatea, uniformizarea. Societatea totalitară socialistă de mai târziu se va baza exact pe acest control total, suprimând individualul, lucru pe care tehnologia îl poate acum exacerba prin standardizare. De aceea, în cele mai reușite distopii literare ale secolului XX, ruse și respectiv engleze, știința suprapusă ideologiei constituie pericolul extrem de manipulare colectivă, ducând la depersonalizare, alienare umană.

Între cei mai buni autori de distopii, scriitorul rus Evgheni Zamiatin (1884 – 1937) își prefața deosebit de sugestiv romanul *Noi*: „Există pe lumea asta cărți care au aceeași compoziție chimică precum dinamita. Diferența e că dinamita explodează o singură dată, în timp ce o carte poate exploda de mii de ori”. Romanul *Noi*, scris în 1920 (cu exact un secol în urmă) și publicat abia în 1924 în S. U. A, denunță utopiile ce promit fericire cu prețul dezumanizării. Este vorba de o ficțiune plasată într-un viitor posibil, de sfârșit de mileniu III, unde totul este ultraprogramat, matematizat, schematizarea pornind de la numele oamenilor pentru a ajunge să le caracterizeze și viețile.

Formula modernă a romanului lui Zamiatin o alcătuiesc însemnările de jurnal ale personajului principal, D-503, și acest jurnal radiografiază treptat criza din sufletul personajului, atunci când el descoperă că are suflet. Scindarea modernă va duce la ambiguitate, simbolic accentuată expresionist de „ceața” ce se instalează brusc. Principalele caracteristici ale utopiilor sociale sunt dublate de acelea ale utopiilor tehnice, tonul liric-parodic al autorului-personaj venind să dezvăluie grotescul, absurditatea acestei construcții – transformând-o astfel prin deconstrucție în utopie

negativă, adică în distopie, care este „un permanent exercițiu mental asupra posibilităților de margine, dezvăluirea limitelor utopiilor”¹.

Cetatea ideală a utopiei și milenarismul se îmbină într-un viitor SF, viitor pentru autorul rus – care, din păcate pentru noi, poate fi deja un prezent amenințător. În primul rând, spațiul închis, utopic, este reprezentat de Statul Unic, separat de normalitate, de viața adevărată prin Zidul Verde. Acest Stat Unic, format după Războiul de Două Sute de Ani, care a proclamat „*victoria tuturor asupra individului*”, este condus de un Binefăcător, cu drept de viață și de moarte asupra celorlalți, oamenii având doar „*datoria*” de a fi fericiți, fără dorințe, fără visuri.

Acțiunile oamenilor sunt programate, dictate de Table Orare, o aplicare grotescă a „Mersului Trenurilor” la ființele umane. Subansamble ale unui uriaș mecanism psihosocial, oamenii-mașini au pierdut dreptul de a zice „eu” în favoarea colectivului „noi”. Clădirile în care locuiesc sunt de sticlă și oțel, totul este sticlă, chiar și dalele, sugerând lipsa intimității, controlul absolut. Astfel se prezintă civilizația perfectă ca fiind o viață desăvârșită din punct de vedere matematic, în esență un totalitarism opresiv de anticipație, o ucronie.

Terifianta organizare socială perfectă se manifestă și în timpul liber, chiar și în viața sentimentală – care de fapt nu mai există – așa cum oamenii nu mai știu ce înseamnă „suflet”. Toți oamenii sunt asemănători, nu neapărat fizic, ci psihic, detașamente aliniate în uniforme albăstrui cu plăcuțe cu numere. Ei se plimbă programat (atenție la săgeata de sens actualizată a distopiei-parabolă!), merg în amfiteatre de sticlă programat, având fișe de lucru, fac dragoste tot programat, cu niște cartele roz. Sunt obligați să-și construiască o fericire matematică, distrugând fantezia și astfel necunoscând iubirea. Din însemnările lui D-503 aflăm că există o formulă matematică pentru Fericire = Extaz / Ură, Ura tinzând spre 0 prin programare, pentru a obține o Fericire infinită.

În Statul Unic oamenii raportează tot ce fac în afara programului la Paznici, care formează un fel de Securitate. După spusele Binefăcătorului, ei sunt privați de Libertate doar ca să fie salvați de Crimă, adică de moarte - prin urmare se dorește „binele” lor cu „forța”. Credința în Dumnezeu e înlocuită cu ascultarea oarbă față de acest șef al Statului Unic, care este un dictator-ucigaș, efectuând chiar și personal execuțiile.

Poeții scriu în acest Stat Unic doar texte oficiale, imnuri, ode și verdicte, geniile sunt interzise, condamnate la moarte. Cultura are prin urmare trăsături ce reunesc deopotrivă pe cele ale totalitarismului comunist cu unele izbitor de actuale, părți ale globalismului capitalist. Iar învățământul este și el robotizat, deoarece elevii învață cu profesori – mașinării de sticlă și oțel, având și în acest domeniu viziune corespunzătoare cu tendința spre digitalizare excesivă!

Și de parcă nu ar fi fost suficient, din ordinul Binefăcătorului se construiește o navă spațială, Integrala, cu scopul de a supune Rațiunii toate ființele., chiar și de pe alte planete, silindu-le să fie ferice. Ecuația Universului, sau întrebarea invocată filozofic în proza fantastică eminesciană, avea să fie rezolvată grație Integralei, nava spațială a

¹ George Achim, *Iluzia ipostaziată. Utopie și distopie în cultura română*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002, p. 13.

Rațiunii ce obligă la o fericire matematică. Această generalizare a utopiei, a dictaturii și alienării, sugerează Internaționala Socialistă dar și Globalizarea actuală, posibilă tocmai datorită avansului tehnologic.

Consecințele acestei societăți matematice sunt dezastruoase. Intervine în primul rând dezumanizarea, căci dispar poezia lumii, sentimentele, toate fiind înlocuite cu „baletul” mașinilor, până și natura fiind înghețată, fixă, fără viață. Sunt pervertite idealurile: Fericirea este în realitate o Temniță, Egalitatea – o dezindividualizare forțată. Grotescul culminează cu programarea Dragostei prin așa numitele Ore Sexuale, Ore Personale, Normă Maternă. Este o lume fără Dumnezeu și totuși, în această lume, se caută metafizica, pot să apară sentimentele.

Punctul cheie al distopiei *Noi* îl constituie întâlnirea lui D-503, care este chiar constructorul Integralei, cu personajul feminin numit simplu I. Din acest punct, jurnalul personajului va dovedi treptat criza sa psihologică cu rol de a contura posibila salvare a umanității. Încă de la început, I îl ispitește pe D, influențându-l să bea și să fumeze, lucruri strict interzise. Singura capabilă să redea Libertatea, sau să mobilizeze lupta pentru Libertate, se dovedește a fi Iubirea. Totuși, Iubirea nu putuse fi învinsă, anihilată de niciun Dictator. Există iubirea lui D pentru I, așa cum un alt personaj feminin, O, îl iubește pe același D și chiar o supraveghetoare bătrâioară, IU, nutrește sentimente pentru D.

Într-adevăr, Iubirea este motorul rebeliunii sociale, politice, și astfel D se va alătura iubitei sale I, care este membră a unui grup revoluționar care complotază. Din păcate, Rațiunea învinge iar Iubirea și în final eroul se trădează pe sine – după o tragică, simbolică operație de extirpare a „fanteziei”. Cu toate că finalul plonjează în aceeași aberantă absență a individualității, romanul *Noi* prezintă această „lume cu capul în jos” și posibilele ei slăbiciuni, arătând că totul este ca o pânză de păianjen ce se poate rupe, și că acest lucru depinde de ființa umană.

Tot o carte despre un viitor supratehnologizat este și *Minunata lume nouă* a scriitorului englez Aldous Huxley (1894-1963), vădit influențat în creația sa de Evgheni Zamiatin. Scrisul lui Huxley este o împletire de optimism și pesimism, de negare a metafizicii și căutare a ei.

Un element nou față de distopia *Noi* îl constituie evidențierea importanței valorilor spirituale conținute de cultură, importanța identității culturale. În mod sugestiv, titlul cărții este asociat ironic cu exclamația Mirandei din *Furtuna* lui Shakespeare, aceasta anunțând importanța operelor lui Shakespeare în chiar desfășurarea acțiunii, dar și necesitatea ca omenirea să rămână așa cum și-a imaginat-o cel mai mare dramaturg al lumii în *Furtuna*, testamentul său artistic: diversă, capabilă de iertare și schimbare în bine, prin aportul salvator al Iubirii și Artei.

Evenimentele descrise în *Brave New World* sunt plasate într-un ipotetic și satiric an 632 D.F. (după Ford) - Ford, industriașul creator al automobilului preluând locul de reper, asimilat cu Mântuitorul, credința înlocuită cu tehnologia. Romanul lui Huxley prezintă, într-o manieră omniscentă de această dată, angoasa provocată de către dezvoltarea științei și tehnologiei în detrimentul valorilor spirituale, distopiile

tehnotronice constituind „semnale puternice ale conștiinței intelectuale în fața alienării, dezumanizării” prin „anticorpii” introduși de ironie ori satiră².

Spațiului închis al Statului unic din *Noi* îi corespunde aici Statul Mondial, Binefăcătorul este Controlorul Mondial, oamenii statului nu sunt doar aliniați, ci și standardizați, identici. *Minunata lume nouă* descrie o civilizație a unei ireale Londre cu absurde cuceriri ale științei, avându-și oamenii produși în eprubete, ca o producție de serie. Această clonare umană păstrează totuși ceva din clasele sociale, existând „caste”, serii identice de Gama, Epsilon, Delta. Producerea în serie a castei superioare, conducătoare, duce cu gândul la aberația rasei ariene a fasciștilor și la pericolul repetării tragediei, pe scară mondială.

Stabilitatea socială și despiritualizarea sunt menținute în acest Stat Mondial nu de Table Orare și cartele, ci de un drog euforizant, SOMA, care condiționează relația sexuală.

Dar această nouă civilizație, tehnologizată, este prezentată în paralel cu rămășițele vechii civilizații, rămase izolate într-o Rezervație, accesul spre aceasta fiind interzis. Caracteristicile civilizației „minunatei lumi noi” sunt, bineînțeles, cele ale distopiei: stabilitate fără Emoții, automulțumire ignorantă (prin droguri), control total – automatism, uniformitate, prin SOMA. Neiubirea guvernează o societate fără Părinți, fără Copii, fără Credință sau Suflet. Se obține o condiționare nelimitată a vieții umane – prin interzicerea dragostei de Natură și Cultură, pentru a evita „consumul inutil”, nepragmatic.

În antiteză cu această civilizație „nouă” se situează „vechea civilizație”, neutopică, mai puțin perfectă, dar mai liberă. Aici, în Rezervație, există din toate: suferință (uneori gelozie, singurătate), riscuri, lupte sociale, dar ceea ce este mai important – oamenii nu sunt privați de Libertate, Iubire, Dumnezeu, Artă. Răcelii de gheață a sticlei, porțelanului, purității albului din „noua civilizație” le sunt opuse plenitudinea și varietatea coloristică a naturii eterne, mitice.

Aldous Huxley găsește un antidot pericolului Globalizării din Statele Unite ale Lumii („toți suntem ai tuturor celorlalți”), antidot personificat în caracterul John Savage (Sălbaticul) din Rezervație, singurul, ultimul născut pe cale naturală, având ca unică sursă de educație Operele lui Shakespeare. John este un apărător al istoriei umane tradiționale, al culturii, artei – ca expresie a sentimentelor umane. Intriga distopiei engleze o constituie intruziunea acestui personaj, John Savage, în stabila „lume nouă” și influența sa asupra unui membru al „lumii noi”, Bernard Marx. Apoi din nou apare Iubirea, aceea dintre John și Lenina Crowne, care este puțin altfel decât femeile în serie.

Amândouă distopiile sunt în același timp parabole, în acest scop retorica și poetica provocând reflecția receptorului, prin motto-uri, prin inserții auctoriale, dar și prin prezența „dublei viziuni”, care, în *Minunata lume nouă* se realizează prin dispunerea „în oglindă” a celor două societăți: aceea avansată, standardizată și controlată, versus vechea, „depășită”, societate a valorilor familiei, culturii, religiei. Contextul auctorial vizionar și contextul receptorului de astăzi au ajuns să coincidă, ceea ce simplifică decodificarea mesajului parabolic și astfel se realizează funcția metanoietică a literaturii,

² Ibidem, p. 61.

așa cum deosebit de elocvent sesizează Alexandru Zotta: „O detașare de istorie și o stăruință în analiza modelelor mitice ar oferi cel puțin o anticipare a consecințelor actelor umane asupra existenței și ar putea preveni asupra celor catastrofice”³.

Cu toate că și aici finalul este tragic, prin sinuciderea lui John, după distrugerea iubirii prin gelozie, *Minunata lume nouă* reușește, la fel ca distopia *Noi*, să tragă un semnal de alarmă necesar, fapt relevat încă din motto: „*Utopiile sunt realizabile. Viața se îndreaptă către utopii [...] Cum să evităm înfăptuirea lor definitivă?*”. Răspunsul la această dilemă tragică vine, din descendența meditației lui Zamiatin, în cuvintele-replică ale unui personaj-scriitor din *Minunata lume nouă*: „*Cuvintele sunt ca razele X, dacă le folosești așa cum trebuie*”. Și Aldous Huxley, asemeni lui Evgheni Zamiatin, le-a folosit așa cum trebuie, demascând limitele, monstruoșitatea utopiilor trecute, prezente și viitoare, și mai ales conturând portița de salvare pentru omenire. Nu trebuie să fie lăsată Iubirea să moară, să fie distrusă de suspiciune, de Rațiune. Revoluțiile sunt înfrânte doar dacă ea încetează să existe, toate idealurile nu mai înseamnă nimic, căci Principiul Vieții este Iubirea. Utopiile totalitare au succes numai dacă dispare ea, Iubirea – de oameni, de patrie, de natură, de univers.

Pronumele „noi” nu mai are nicio valoare golită de substanță, de individualitățile fiecăruia, el trebuie să fie un „noi” al iubirii dintre fiecare, diferiți împreună și nu despărțiți. Pacea trebuie să fie obținută prin acceptarea diferențelor și nu prin uniformizare, deoarece integrarea își pierde valoarea dacă nu respectă identitatea culturală. Și pentru aceasta nu putem omite rolul orfic, soteriologic al Artei, Culturii, salvând de la uitare, de la moarte spirituală, omenirea. Suferința este parte din viață, ea este necesară pentru a genera Emoția și Înțelepciunea, atât de indispensabile Vieții și Artei. Teama de suferință, teama oamenilor devine resursa perfectă pentru manipularea dictatorială. Tiranii intenționează să conducă, pentru satisfacerea Voinței oarbe de putere, detașamente depersonalizate, oameni-mașini sau oameni în serie, oameni cărora un număr sau o mască le schematizează identitatea, interzicându-le dreptul la gândire, exprimare și acțiune proprie.

Atât *Minunata lume nouă*, cât și *Noi*, pledează parabolic pentru o reîntoarcere necesară, vitală, de la civilizația excesivă, supratehnologizată, la o natură ancestrală existentă în memoria ființei umane, conținând Spiritul, Esența pierdută - în credință, ritualuri, datini, iubire maternă - deoarece numai această Esență a Umanului poate constitui o armă contra totalitarismului absurd, acaparator, ajuns chiar de dimensiune mondială.

Bibliografie:

Evgheni Zamiatin, *Noi*, Editura Corint, București, 2005.

Aldous Huxley, *Minunata lume nouă*, traducere Andrei Bantaș, Editura Polirom, Iași, 2011.

*

George Achim, *Iluzia ipostaziată. Utopie și distopie în cultura română*, Editura Limes, Cluj-Napoca, 2002.

Alexandru Zotta, *Parabola literară. O definiție a conceptului*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2007.

³ Alexandru Zotta, *Parabola literară. O definiție a conceptului*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2007, p. 256.